

Milli ədəbiyyatın beynəlxalq təqdimatında Hüseyn Cavid fenomeni: müstəqillik illərində nəşrlər və tərcümələr

Sevinc Dadaşova

AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu

sevadadashova1111@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9359-4105>

Annotasiya: Azərbaycan müstəqillik qazandıqdan sonra, digər sahələr kimi ədəbiyyat sahəsi də ölkənin beynəlxalq aləmdə daha geniş tanınması və qəbul edilməsi məqsədilə öz üzərinə müəyyən məsuliyyətlər götürmüşdür. Bu məqsədlə, Azərbaycan ədəbiyyatı, həmçinin milli intellektual, ədəbi-fəlsəfi düşüncə və mədəni irs əhatə edən əsərlər sistemli şəkildə xarici dillərə tərcümə edilərək, dünya auditoriyasına təqdim olunmuşdur.

Azərbaycanın görkəmli şairi və dramaturqu Hüseyn Cavidin yaradıcılığı da bu kontekstdə daha dərin və fərqli bir aspektdən nəzərdən keçirilməlidir. Humanizm və ümumbəşəri dəyərləri yaradıcılığının əsas prinsipi kimi qəbul edən Hüseyn Cavidin əsərləri müstəqillik dövründə bir sıra xarici dillərə tərcümə olunmuşdur. Bu kimi tərcümələr sayəsində Azərbaycan ədəbi düşüncəsi və intellektual təfəkkürü beynəlxalq ədəbiyyat məkanına təqdim etmişdir. Onun əsərləri alman, belarus, bolqar, fransız, fars və digər dillərə çevrilərək global ədəbi mühitin zənginləşməsinə mühüm töhfə vermişdir.

Açar sözlər: Hüseyn Cavid, yaradıcılığı, xarici dil, kitabları, nəşri, fəlsəfəsi, kitabxanalar.

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 29.10.2025; qəbul edilib – 17.11.2025

The phenomenon of Huseyn Javid in the international presentation of national literature: publications and translations during the years of independence

Sevinj Dadashova

Abstract: We will examine the work of Azerbaijan's prominent poet Huseyn Javid from a different perspective. Following Azerbaijan's independence, the literature sector bore certain responsibilities to ensure that his work gained wider recognition among countries around the world. For this reason, Azerbaijani literature, as well as the nation's intellectual, literary-philosophical thought and cultural heritage, was systematically translated into foreign languages to reach the global audience.

Huseyn Javid, a dramatist and poet who embraced humanism and universal values as the guiding principles of his creativity, also had his works translated into various languages during the post-independence period, bringing Azerbaijani literary thought and intellectual reflection to the international literary arena. His works were translated into German, Belarusian, Bulgarian, French, Persian, and other languages, making a significant contribution to enriching the global literary environment.

Key words: Huseyn Javid, literary creativit, foreign language, books, publication, philosophy, libraries.

Article history: received – 29.10.2025; accepted – 17.11.2025

Giriş / Introduction

Azərbaycan müstəqillik qazandıqdan sonra bir çox yazar və ziyalıların əsərləri xarici dillərə tərcümə edilərək dünya ədəbiyyatına inteqrasiya olunmuşdur. Müstəqilliyimizin ilk illərindən etibarən Azərbaycan ədəbiyyatı, başda klassiklərimizin əsərləri olmaqla beynəlxalq miqyasda daha geniş tanınmağa başlamışdır. Tərcümələr sayəsində milli mədəniyyətimiz, dəyərlərimiz, ədəbi-bədii düşüncə və mental irsimiz dünya kitabxanalarında layiqli yerini tutmuşdur. Eyni zamanda, xarici ölkələrdə keçirilən ədəbi tədbirlərdə Azərbaycan ədəbiyyatı da bu tərcümələr sayəsində fəal şəkildə təmsil olunmuşdur. Xalqın global dünyada öz milli kimliyinin təs-

diqləməsinə qulluq edən bu proses, yeni müstəqil ölkəmizin mədəni diplomatiyasının güclənməsi üçün əlverişli şərait yaratmışdır.

Yaradıcılığında humanizmi və bəşəri dəyərləri əsas prinsip kimi qəbul edən dramaturq şair Hüseyn Cavidin əsərləri də müstəqillik illərində müxtəlif dillərə tərcümə olunaraq Azərbaycan ədəbi düşüncə və irfani təfəkkürünü beynəlxalq ədəbiyyat müstəvisinə çıxarmışdır. Şairin əsərləri Alman, Belarus, Bolqar, Fransız, Fars və digər dillərə tərcümə olunaraq qlobal ədəbi mühitin zənginləşməsinə mühüm töhfə vermişdir.

Əsas mətn / Main Part

Müstəqillik dövründə H.Cavidin xarici dildə nəşr olunmuş ilk əsəri “Şeyda” pyesidir. Əsər 1998-ci ildə Türkiyənin Trabzon şəhərində yerləşən “Çelepler Mətbəəsi”ndə” müasir türk dilinə tərcümə edilərək çap olunmuşdur. Kitabın redaktoru və Hüseyn Cavid başlıqlı ön sözünün müəllifi Dr. Ənvər Uzundur. Ön sözdə müəllif ədibin həyatı və yaradıcılığı haqqında qısa, lakin məzmunlu məlumatlar vermişdir. Onun doğulduğu və boya-başa çatdığı illəri, təhsilini, sürgün həyatını və nəhayət, 1982-ci ildə nəşinin Sibirdən gətirilərək Naxçıvanda dəfn olunması faktlarını yazmaqla Türkiyə oxucusunu H.Cavid şəxsiyyəti ilə yaxından tanış etmişdir. Bundan əlavə, müəllif şairin yaradıcılıq yolunu ayrıca bir bölmə altında (“Edebi yönü”) təhlil etmişdir. Bu bölmədə ədibin lirik yaradıcılığından tutmuş dram əsərləri, onların səhnələşdirilməsi və itmiş əsərləri barədə dolğun məlumatlar təqdim olunmuşdur. Ədibin bədii irsini yüksək qiymətləndirən müəllif sonda deyirdi: “*Sevgiyi yaşayanların, sevmək isteyenlərin Cavidə tanımadan tam bir sevgiyi yaşamaları zordur. Çünki; O, insanları evrensel bir sevgi çemberində gören bir şair və dramaturqdu*” [3, s.8].

Əsər türk dilinə Duyqu Karahasanoğlu və Fatma Karahasanoğlu tərəfindən tərcümə edilmişdir. Kitab üz qabığı üzərində Hüseyn Cavid və oval haşiyə içərisində Şeyda yazılmış ağ rəngli, yumşaq üzlüklə cildlənmişdir. Nəşrin sonunda tirajı və sifariş sayı qeyd olunmamış-

dır. Kitabın ölçüsü 13.2 x 19.4sm, həcmi isə 57 səhifədən ibarətdir.

Müstəqillik illərində şairin fars dilinə tərcümə olunan ilk əsəri “Şeyx Sənan” dramıdır. Əsər İranda Tehran: 2005-ci ildə (hicri təqvim ilə 1384) çap olunmuşdur. Dramı fars dilinə Rəhim Çavuş Əkbəri tərcümə etmişdir. Nəşrin həcmi 374 səhifə təşkil edir.

AMEA Hüseyn Cavidin Ev Muzeyi tərəfindən 2007-ci ildə nəşr olunmuş “Məhəbbətdir ən böyük din” adlı kitabı şairin Fransız dilində çap olunan ilk əsəridir. Nəşrdə şairin Azərbaycan və fransız dillərində 27 seçilmiş şeiri (Mən səmə şairiyəm, Novruz bayramı, Dün və bu gün, Şərq qadını, Kiçik sərsəri, Mənim tanrım gözəllikdir, sevgidir, İlk bahar, Çiçək sevgisi, Qız məktəbində, Qoca bir türkün vəsiyyəti, və s.) ilə yanaşı, onun “İblis” dramından da bir parça yer almışdır. Kitabın tərtib və tərcümə edən Nigar Babaxanova, redaktoru Fransua Andriö, ön sözünün müəllifi isə f.e.d. Gülbəniz Babaxanlıdır. Müəllif ön sözdə fransız oxucusuna şair haqqında ümumi məlumat verərək bu auditoriyanın özünü “Səmə şairi” adlandıran H.Cavid poeziyası ilə ilk tanışlığına məmnun qalacağına ümid bəslədiyini ifadə etmişdir.

Kitab üzərində şairin rəsmi və fransızca yazılar olan qırmızı-ağ rəngli qalın kartonla cildlənmişdir. Nəşrə mündəricat bölməsi salınmamışdır. Kitab 500 nüsxə tirajla çap edilmişdir.

Kitabın ölçüləri 13.2 x 17.5sm, ümumi həcmi isə 100 səhifə təşkil edir

Azərbaycan Respublikası Prezidenti cənab İlham Əliyevin 16 fevral 2012-ci il tarixli 2051 nömrəli “Hüseyn Cavidin 130 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında” Sərəncamına əsasən AMEA Hüseyn Cavidin Ev Muzeyi və Bakı Slavyan Universitetinin birgə layihəsi ilə Hüseyn Cavidin beş pərdəli “Şeyda” əsəri 10 dilə (rus, ingilis, alman, fransız, polyak, belarus, bolqar, ukrayna, çex, yunan) tərcümə edilərək nəşr olunmuşdur. Nəşrin buraxılışına Bakı Slavyan Universitetinin rektoru Kamal Abdulla və Hüseyn Cavidin Ev Muzeyinin o zamankı direktoru Gülbəniz Babaxanlı məsul olmuşlar. Nəşrin ön sözünün müəllifi də G.Babaxanlıdır.

Tərcümə olunmuş hər bir nəşrdə əsərin təqdim edildiyi dildə ayrıca ön söz yazılmışdır. Kitablarda “Progress” nəşriyyatında 2012-ci ildən başlayaraq çap edilmişdir. Belə ki, Rus dilində (64 s.), Yunan dilində (65 s.), İngilis dilində (59 s.), Fransız dilində (59 s.) olan nəşrlər 2012-ci ildə işıq üzü görmüşdür. Növbəti il - 2013-cü ildə alman dilində (55 s.), belarus (61 s.), Çex və polyak dillərində (57 s.), eləcə də Ukrayna dilində (61 s.) olan nəşrlər çap olunmuşdur. Bolqar dilində (60 s.) olan nüsxə isə 2017-ci ildə “Mü-tərcim” nəşriyyatında işıq üzü görmüşdür. Bütün nəşrlər poliqrafik baxımdan vahid dizayn əsasında hazırlanmışdır. Kitablarda üzərində ağ, boz, qəhvəyi tonlarda şəhər mənzərəsini əks etdirən yumşaq üzlüklə cildlənmişdir. Hər bir kitabın ölçüsü 13 x 20 sm-dir.

Şairin orijinalından ingilis dilinə tərcümə olunmuş və nəşr edilmiş əsərlərindən biri də “Topal Teymur” dramıdır. Hüseyn Cavidin anadan olmasının 130 illik yubileyinə həsr olunmuş nəşr, Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirinin 1379 sayılı əmrinə əsasən, dərs vəsaiti kimi 2012-ci ildə ADPU-nəşriyyatında çap olunmuşdur. Nəşrin tərcümə və geniş müqəddiməsinin müəllifi Mələhət Babayeva, elmi redaktoru isə professor Himalay Haşimovdur. Müəllif 36 səhifəlik ön sözdə şairin yaradıcılığını detallı şəkildə şərh etmiş və “Topal Teymur” pyesinin ideya-məzmun xüsusiyyətlərini və sənətkarlıq cəhətlərini dərinlən təhlil etmişdir.

Kitab üz qabığı üzərində qara yazılar olan yumşaq ağ üzlüklə cildlənmişdir. Nəşrin həcmi 105 səhifədir. Tirajı isə göstərilməmişdir.

Mütəfəkkir şair Hüseyn Cavidin 2013-cü ildə “Hüseyn Cavid Eserləri” adlı kitabı İstanbulda “Küsena yayınları” yayım evində çap olunmuşdur. Kitabın içində belə bir qeyd var: “*Kitap Azərbaycan Cumhuriyeti Prezident Administrasiyası İctimai - Siyasi Şubəsinin Müdürü Ali Hasanovun kişisel girişimi ilə-Kaspi qəzetesinin və Kaspi Eğitim Merkezinin Projesi kapsamında yayınlanmıştır*” [1, s.4]. Nəşrin tərtibçisi və “Yerə enməmə də səma şairiyəm” başlıqlı ön sözün müəllifi Azər Turandır. Kitabın üz qabığı qalın kartondan hazırlanmışdır. Qapağın üzərində oval haşiyə içərisində şairin portreti və açıq qəhvəyi ilə ağ rənglərin üstünlük təşkil etdiyi İstanbul şəhərinin təsviri yerləşdirilmişdir. Nəşrin tirajı göstərilməmiş, ölçüsü 16.6 x 24sm, həcmi isə 944 səhifə qalınlığındadır. Mündəricat bölməsi nəşrin ön səhifələrində yer alıb. Kitaba demək olar ki, şairin bütün ədəbi irsi - şeirləri, dram əsərləri və poetik-fəlsəfi düşüncələri daxil edilmişdir. Nəşrin son səhifələrində isə arxiv fotosəkillərinə yer verilmişdir. Bu bölmədə şairin ailə üzvləri və həmkarları ilə çəkilmiş fotosəkilləri, tamaşalarından səhnə epizodları, eləcə də Hüseyn Cavidin tək və qızı Turan Cavidlə Ümummilli Lider Heydər Əliyevin Cavid məqbərəsi önündə çəkilmiş fotosəkilləri əks olunmuşdur.

Hüseyn Cavidin Rus dilində olan nəşrlərindən biri də 2014-cü ildə Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi tərəfindən “Təhsil” nəşriyyatında çap olunmuş “İzbrannıye proizvedeniya” (Seçilmiş Əsərlər) kitabıdır. Kitabın tərtibçisi və “Cavid intiqamı” başlıqlı ön sözünün müəllifi xalq yazıçısı, professor Elçindir (Əfəndiyev). Kitaba daxil edilmiş əsərlər tanınmış tərcüməçilər - O.Şestinskiy, L.Ozerov, B.Qoller, S.Mamedzade, V.Partnov, Y.Kazlovskiy, A.Qriç və digərləri tərəfindən işlənmiş və yüksək bədii səviyyədə tərcümə olunaraq nəşrə daxil edilmişdir. Ön sözdə müəllif diqqəti H.Cavid yaradıcılığındakı humanizmə yönəldir. Daha sonra şairin həyat hekayələrini obrazlı şəkildə təqdim edən müəllif ölümündən bir neçə on illər ötmüş olmasına baxmayaraq, şairi qalib hesab edir. Yaşadığı amansız rejimin, insan libasına bürünmüş daxili şeytan rəhbərlərin və onların köləsi olmuş məmurların üzərində çalınmış bir qələbə. Bu qalibiyyət 1982-ci ilin oktyabrında Heydər Əliyevin əli ilə şairin cəsə-

dinin qalıqlarının Sibirdən vətənə gətirilməsilə baş tutur.

Kitab üzərində şairin basma üsulu ilə həkk olunmuş portreti olan qəhvəyi rəngli qalın karton üzlüklə cildlənmişdir. Kitabın cildinin arxa qapağında şairin monumental heykəlinin rəsmi var. Nəşrin həcmi 552 səhifə, tiraj sayı isə 1000 ədəddir. Kitaba şairin “Ana”, “Şeyx Sənan”, “Siyavuş”, “Xəyyam”, “İblis” dramları ilə bərabər müxtəlif növ epik və lirik şeirləri də daxil edilmişdir.

Hüseyn Cavid yaradıcılığını dünya oxucusuna, daha geniş auditoriyaya tanıtdırmaq məqsədilə şairin əsərləri bir çox dillərə tərcümə edilərək nəşr olunmuşdur. Bu nəşrlər sırasında fərqli konsepsiyası ilə seçilən kitablardan biri də xalq hikmətini, folklor ənənəsini xatırladan “Cavid hikməti: seçmə aforizmlər” kitabıdır. Bu kitab 2016-cı ildə AMEA Hüseyn Cavidin Ev Muzeyinin Elmi şurasının sərəncamı və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Gənclər Fondunun maliyyə yardımı ilə “Elm və təhsil” nəşriyyatında ingilis dilində çap olunmuşdur. Hüseyn Cavidin beş cildlik külliyyatı əsasında tərtib olunmuş bu kitabda minillik həyat təcrübələrinin süzgəcindən keçərək öz təsdiqini tapmış atalar sözlərini xatırladan və demək olar ki, bir çoxu xalqın dilində zərbi məsələ çevrilmiş Cavid aforizmləri yer almaqdadır. Məhz bu nəşr dahi şairin insanlıq, haqq, ədalət, vətən, millət, qadın, məhəbbət və digər humanist dəyərləri əhatə edən Cavid fəlsəfəsini yığcam, lakin məzmun baxımından dolğun şəkildə ingilisdilli auditoriyaya təqdim etmişdir.

Nəşrin tərtibçi və ön sözünün müəllifi filologiya elmləri doktoru, Əməkdar mədəniyyət işçisi Gülbəniz Babaxanlı, elmi məsləhətçisi akademik İsa Həbibbəyli, redaktoru akademik Teymur Kərimli, ingilis dilinə tərcümə edənlər isə Nigar Babaxanova və Fəridə Əliyevadır. Ön sözdə müəllif şairin bioqrafik həyat hekayələrindən çox onun yaradıcılığında özünü göstərən fəlsəfi düşüncə tərzinə diqqət yetirir. O, Hüseyn Cavid yaradıcılığını xalqın mental dəyərləri zəminində formalaşmış humanist dünya görüşündən qaynaqlanan və Azərbaycan xalqının bədii fikir tarixinin parlaq nümunələrindən biri kimi dəyərləndirir. Böyük cavidsünas alim Gülbəniz Babaxanlı ön sözün sonunda “*Hüseyn Cavidin yaradıcılığı o qədər dərin mənalı hikmətlərlə*

doludur ki, bəlkə də beşcildliyin hamısını “Cavid hikməti” adı altında çap etmək mümkündür. Buna görə də biz böyük sənətkarın ancaq say-seçmə fikirlərini bu topluya daxil etməklə kifayətləndik” [4, s.17].

Nəşr yumşaq və parıltılı, qəhvəyi rəngli üzlüklə cildlənmişdir. Üz qabığında H.Cavidin şəkli, ingilis və Azərbaycan dillərində yazılar yer alıb. Tiraj sayı 300 nüsxə olan bu kitabın ölçüsü 12 x 16.5 sm, həcmi isə 176 səhifədir.

Şairin xarici dildə işıq üzü görmüş növbəti nəşri 2017-ci ildə, Hüseyn Cavidin anadan olmasının 135 illik yubileyi münasibətilə çap edilmiş dördpərdəli “Maral” pyesidir. Bolqar dilində nəşr edilən bu kitab “Hüseyn Cavid yaradıcılığı dünya dillərində” seriyası çərçivəsində hazırlanmış və əsərin bolqar dilindəki ilk nəşri kimi təqdim olunmuşdur. Nəşr AMEA Hüseyn Cavidin Ev Muzeyi, Sofiya Universiteti “Müqəddəs Kliment Oxridski” adına Azərbaycan dili və mədəniyyəti mərkəzi, Bakı Slavyan Universitetinin təşəbbüsü və Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında “Bilik” Fondunun maliyyə dəstəyi ilə ərsəyə gəlmişdir. Kitabın redaksiya heyətinə akademik İsa Həbibbəyli, akademik Teymur Kərimli və filologiya elmləri doktoru Gülbəniz Babaxanlı daxildir. Nəşrin ön sözünün müəllifi Əməkdar mədəniyyət işçisi Gülbəniz Babaxanlıdır. Əsəri orijinalından bolqar dilinə tərcümə edənlər Momçil Şopov və Jenet Nikolovadır. Nəşrin ön sözündə şairin həyat və yaradıcılığı xronoloji ardıcılıqla, və detallı şəkildə təqdim olunmuşdur.

“Mütərcim” nəşriyyatında işıq üzü görən bu kitabın üz qabığı tünd qəhvəyi rəngdə, yumşaq materialdan hazırlanmışdır. Cildin üzərində “Maral” yazısı və ağlayan qadın təsviri yer alır. Tirajı 150 olan kitabın həcmi 60 səhifə, ölçüsü isə 14 x 19.5 sm-dir.

Hüseyn Cavid əsərləri ilk dəfə olaraq 2018-ci ildə qazax dilində ayrıca kitab şəklində nəşr edilmişdir. “Şeirlər” adlı bu kitab Əl-Fərabinə adına Qazax Milli Universitetinin Şərqsünaslıq fakültəsinin Türksöy şöbəsi tərəfindən Almatı şəhərində “Qazax Universiteti” nəşriyyatında çap olunmuşdur. Nəşrin redaktoru və ön sözünün müəllifi Əl-Fərabinə adına Qazax Milli Universitetinin rektoru, akademik Qalimqayır Mutanovdur. O, Azərbaycanın korifey şairi hesab etdiyi Hüseyn Cavid yaradıcılığını türk

dünyasının birliyinə, bütünlüyünə xidmət etdiyini vurğulayır. “Hüseyn Cavid və sənəti” başlıqlı, genişhəcmli giriş mətninin müəllifi isə akademik İsa Həbibbəylidir. Mətnə şairin keşməkeşli həyatı və zəngin yaradıcılığı ilə bərabər, onun əsərlərinin təhlili istiqamətində də fikirlər söylənilmişdir. Kitabda eyni zamanda şairin həyatının müxtəlif məqamlarını əks etdirən fotosəkillərə də yer verilmişdir. Bu şəkillər arasında şairin ailə üzvləri və həmkarları ilə birgə çəkilmiş arxiv fotoları da yer almaqdadır. Kitabın sətri tərcüməsi Əl-Fərabî adına KazNU-nun dosenti, f.ü.f.d. Toralı Kızıra, bədii tərcüməsi Türksoy şöbəsinin aspirantı Jansaya Köhsərbəyiyə, bədii tərcümənin məsul redaktoru isə Qazaxıstan Yazıçılar İttifaqının sədr müavini şair Baurjan Jakyba aiddir. Bu nəşrə Hüseyn Cavidin 40 ədəd lirik və epik şeir nümunəsi daxil edilmişdir. Şeirlər Azərbaycan və qazax dillərində paralel şəkildə təqdim olunmuşdur. Kitabın üz qabığı qarışıq rənglərdə (ağ, qırmızı, sarı) dizayn olunmuş yumşaq üzlüklə tərtib edilmiş və üzərində H.Cavidin portreti yerləşdirilmişdir. Tiraj sayı 100 ədəd olan bu nəşrin ölçüsü 14.5 x 22 sm, həcmi isə 269 səhifədir.

Böyük mütəfəkkir şair Hüseyn Cavidin beşpərdəli “Topal Teymur” pyesi 2020-ci ildə ayrıca kitab şəklində, ingilis dilində “Elm və təhsil” nəşriyyatında çap olunmuşdur. Əsər 1925-ci ildə qələmə alınmış və yazılmasının 95 illiyi münasibətilə Hüseyn Cavidin Ev Muzeyinin Elmi Şurasının sərəncamı ilə “Elm və təhsil” nəşriyyatında işıq üzü görmüşdür. Nəşrin ideya və ön sözünün müəllifi Əməkdar mədəniyyət işçisi, filologiya elmləri doktoru Gülbəniz Babaxanlıdır. Ön sözdə müəllif şairin yaradıcılığı haqqında ümumi məlumat vermiş, xüsusilə “Topal Teymur” əsərinin ideya-məzmun qayəsini oxucuya dolğun şəkildə çatdırmağa çalışmışdır. O, bədii-estetik baxımdan yüksək səviyyəyə malik olan Cavid irsinin müxtəlif dillərə tərcümə olunaraq yayılmasının zərurliyini xüsusi olaraq vurğulamışdır. Əsəri ingilis dilinə tərcümə və redaktə edənlər tarix üzrə fəlsəfə doktoru Nigar Babaxanova və filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Mələhət Babayevadır. Kitab boz rəngli qalın karton üzlüklə cildlənmiş, üz qabığında isə at üstündə təsvir olunmuş Əmir Teymurun rəsmi həkk olunmuşdur. Kitabın öl-

çüsü 12.5 x 17.5 sm, həcmi 136 səhifə, tirajı isə 200 nüsxədir,

AMEA Hüseyn Cavidin Ev Muzeyinin təşəbbüsü ilə beşpərdəli “Topal Teymur” pyesi ilk dəfə 2021-ci ildə ayrıca kitab şəklində rus dilinə tərcümə olunaraq “Elm və təhsil” nəşriyyatında çap edilmişdir. Nəşrin ideya və ön sözünün müəllifi filologiya elmləri doktoru Gülbəniz Babaxanlı, tərcüməçisi t.ü.f.d. Cavid Cəfərovdur. Kitab əsərin yazılmasının 95 illiyi münasibətilə bir neçə dilə tərcümə olunaraq nəşr edilmişdir. Ön sözdə müəllif şairin həyatı haqqında qısa, lakin məzmunlu məlumat vermiş, xüsusilə 1982-ci ildə Ümummillî lider Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə şairin nəşinin qalıqlarının Sibirdən Azərbaycana gətirilməsi prosesini işıqlandırmışdır. Mətnin əsas məğzini isə Azərbaycan ədəbiyyatında mənzum faciə janrının banisi hesab edilən Hüseyn Cavidin yaradıcılığı və “Topal Teymur” pyesinin dərin təhlili təşkil edir.

Nəşrin cildi ingilis dilində çap edilmiş variantla eyni dizaynda hazırlanmışdır. Kitab boz rəngli qalın karton üzlüklə cildlənmiş, üz qabığında at üstündə təsvir olunmuş Əmir Teymurun rəsmi yerləşdirilmişdir. Kitabın ölçüsü 12.5 x 17.5 sm, həcmi 136 səhifə, tirajı isə 200 nüsxədir.

Ədibin 2020-ci ildə ingilis dilində çap edilmiş növbəti nəşri “Cavid hikməti: seçmə aforizmlər” kitabının təkrar nəşri olmuşdur. Kitab AMEA Hüseyn Cavid Ev Muzeyinin Elmi Şurasının qərarı ilə çap edilmişdir. Nəşrin tərtibçi və ön sözünün müəllifi fil.e.d. Əməkdar mədəniyyət işçisi Gülbəniz Babaxanova, elmi məsləhətçisi akademik İsa Həbibbəyli, redaktoru isə akademik Teymur Kərimlidir. İngilis dilinə tərcümə edənlər t.ü.f.d. Nigar Babaxanova və Fəridə Əliyevadır.

Nəşrin sonunda yer alan xüsusi bölmədə Heydər Əliyev, Hənəfi Zeynalı, Məmməd Cəfərov, Cəfər Cəfərov kimi görkəmli şəxsiyyətlərin Hüseyn Cavid haqqında söylədikləri fikirlər təqdim olunmuşdur. Bundan əlavə, kitabda anlaşılması çətin olan sözlərin Azərbaycan və ingilis dillərində qarşılıqlarını göstərən “Lügət” bölməsi də mövcuddur. Nəşrin üz qabığı üzərində yazılar və boz ornamentlər olan, tünd qəhvəyi rəngli yumşaq üzlüklə cildlənmişdir.

Kitabın ölçüsü 11.8 x 16.5 sm, həcmi 176 səhifə, tirajı isə 200 nüsxədir.

Hüseyn Cavidin ən son xarici dillərə tərcümə edilərək nəşr olunmuş əsəri birpərdəli "Ana" dramıdır. Şairin ilk genişhəcmli əsəri olan bu pyes 2025-ci ildə yazılmasının 115 illiyi münasibətilə ingilis dilində nəşr edilmişdir. Hüseyn Cavidin Ev Muzeyinin Elmi Şurasının

və Azərbaycan Mədəniyyət və İncəsənət Nazirliyinin birgə təşəbbüsü ilə çap olunan kitabın redaktoru fil.ü.f.d. Hicran Babayeva, tərcüməçiləri isə Günəl Yahyalı və Sabir Abbaszadədir.

Kitab üzərində Hüseyn Cavidin portreti olan, yaşıl rəngli qalın kartonla cildlənmişdir. Tirajı 100 ədəddir.

Nəticə / Conclusion

Ədibin əsərlərinin xarici dillərə tərcümə edilərək çap olunması Hüseyn Cavid irsinin dünya miqyasında yayılaraq təbliğ edilməsinə xidmət edir. Bu nəşrlər vasitəsilə müxtəlif ölkələrdə tanınan Cavid külliyyatı, eyni zamanda beynəlxalq oxucunu Azərbaycan ədəbi fikir və fəlsəfi düşüncə tərzilə də tanış etmiş olur. Belə ki, Hüseyn Cavid irsi vasitəsilə milli düşüncənin ənginlikləri və ümumbəşəri fikir vəhdəti qlobal ictimaiyyətə ötürülmüş olur. Demək olar ki, şairin külliyyatının tamamını təşkil edən azadlıq, ədalət, mənəvi kamillik kimi dəyərlər

fərqli mədəniyyətlərə malik dünya xalqları üçün də aktual səslənir. Tərcümə olunmuş bu kimi əsərlər Cavid irsinin milli çərçivəni aşaraq, ümumbəşəri ədəbi-fəlsəfi kontekstdə önəmli mövqeyə sahib olduğunu nümayiş etdirir.

Beləliklə, müxtəlif xarici dillərə tərcümə olunmuş klassik əsərlər sayəsində Azərbaycan ədəbiyyatı və mədəniyyəti qlobal mədəni dialoqun fəal iştirakçısına, bəzən də ev sahibinə çevrilir. Belə ki, bu gün Azərbaycan ədəbiyyatı həm milli, həm də beynəlxalq miqyasda ədəbi-fəlsəfi irsin mühüm parçası kimi dəyərləndirilir.

Ədəbiyyat / References

1. Azər Turan. H.Cavid, "Hüseyn Cavid Eserleri", Küsena yayınları, İstanbul 2013, 944 səh.
2. Elçin. H.Cavid, "İzbrannie proizvedeniya", Təhsil, Bakı-2014, 552 səh.
3. Enver Uzun. H.Cavid, "Şeyda", "Çelepler matbaası", Trabzon-1998, 57 səh.
4. Gülbəniz Babaxanlı. "Cavid hikməti; seçmə aforizmlər", "Elm və təhsil", Bakı-2016, 176 səh.
5. Gülbəniz Babaxanova. "Cavid hikməti; seçmə aforizmlər", Bakı 2020, 176 səh.
6. Gülbəniz Babaxanlı. H.Cavid, "Topal Teymur", "Elm və təhsil", Bakı 2020, 136 səh.
7. Gülbəniz Babaxanlı. H.Cavid, "Topal Teymur", "Elm və təhsil", Bakı 2021, 136 səh.
8. Mələhət Babayeva. H.Cavid, "Topal Teymur", "ADPU-nəşriyyatı", Bakı 2012, 105 səh.
9. Nigar Babaxanova. Hüseyn Cavid, "Məhəbbətdir ən böyük din", Bakı-2007, 100 səh.
10. Rəhim Çavuş Əkbəri. H.Cavid, "Şeyx Sənan", Tehran: 2005, 374 səh.
11. Hüseyn Cavid. "Maral", Bakı 2017, 60 səh.
12. Hüseyn Cavid. "Şeirlər", "Qazax universiteti" məşriyyatı, Almatı 2018, 269 səh.

Феномен Гусейна Джакида в международном представлении национальной литературы: публикации и переводы в годы независимости

Севиндж Дадашова

Резюме: Творчество выдающегося азербайджанского поэта Гусейна Джавида заслуживает рассмотрения с иной, более углубленной точки зрения. После обретения Азербайджаном независимости литературная сфера страны несла определенную ответственность за обеспечение более широкого признания его творчества в мировом масштабе. В этой связи азербайджанская литература, а также нацио-

нальная интеллектуальная, литературно-философская мысль и культурное наследие были системно переведены на иностранные языки с целью донесения их до глобальной аудитории.

Драматург и поэт Гусейн Джавид, принявший гуманизм и универсальные ценности в качестве основных принципов своего творчества, также был представлен зарубежному читателю благодаря переводу его произведений в постнезависимый период. Его произведения были переведены на немецкий, белорусский, болгарский, французский, персидский и другие языки, что внесло значительный вклад в обогащение мировой литературной среды.

Ключевые слова: Гусейн Джавид, литературное творчество, иностранный язык, книги, публикации, философия, библиотеки.